

ONDERZOEKSRESULTATEN

Weven aan voedsel

Resultaten onderzoek Voedselarmoede in Den Haag

Namens de Haagse Voedselraad,
initiatief van Vereniging
Ons Eten Den Haag
25 juli 2023

1. Hoe groot is het probleem rondom voedselarmoede in Den Haag?

Uit de serie gesprekken is gebleken dat naar schatting zo'n 5500 mensen in Den Haag direct afhankelijk zijn van voedselhulp. Hieronder zijn de mensen die voedselpakketten van de Voedselbank in Den Haag krijgen (2600). Daarnaast ongedocumenteerden – vaak arbeidsmigranten. Als met hen iets mis gaat is er geen enkel sociaal vangnet of sociaal recht (zo'n 200 die nu bij de Koekamp eten krijgen). In totaal schatten we in dat dit om zo'n 1600 mensen in diepe armoede gaat. Rechthebbenden die hulp kunnen krijgen in noodvoorzieningen (daklozen, zo'n 150). En een aantal mensen dat geen voedselhulp krijgt maar dat wel nodig heeft direct boven de voedselbanknorm (1000). Schatting is dat er zo'n 20.000 mensen zijn die maar net het hoofd boven water houden in Den Haag.

Er zijn een twaalfstal diepte-interviews gehouden. Dit betreft:

Ben Lachhab – Participatiekeuken

Neo de Bono – Moerwijkcoöperatie

Henk Baars – Voedselbank Haaglanden

Bilal Sahin – Vaderscentrum

Anne van Amerongen – Rode Kruis

Elise Kant – Haëlla Stichting

Marianne Edixhoven – StadsOase Spinozahof

Jan van Oosten, Hugo 't Hart

Niels de Wit – Leger des Heils

Suzanne Monnier – Groene Matties ZW

Dirck Slabbekoorn – Jumbo Schiedamseweg, Rotterdam

Stella de Swart – Ervaringsdeskundige Amsterdam

Bij deze willen we alle geïnterviewden hartelijk bedanken voor hun tijd en inspirerende inbreng.

In de gesprekken is gevraagd: Wat gaat er goed? Wat gaat er minder? Wat is jullie inschatting over het aantal (on)bereikte mensen en waar bevinden zij zich? Wat zouden oplossingsrichtingen kunnen zijn? Zou meer onderlinge verbinding werken en hoe zou dat georganiseerd kunnen worden op buurt-, wijk-, of stadsniveau? Wat kan de gemeente doen? Wat kan Ons Eten doen?

Daarnaast zijn bijeenkomsten en netwerken bezocht waar mensen zijn met kennis over voedselarmoede. Dit waren: de community of practice van Voedselraden in Nederland, de bijeenkomsten van Fondsenbeheer Landbouw en Zorg “Gezond en duurzaam voedsel, juist voor mensen in kwetsbare posities” in Ede en de netwerkdag van Voedsel Anders waar een themagroep is gestart onder de titel ‘Voedsel voor iedereen, voedsel als publiek goed’, ook hebben we ons licht opgestoken in Oostende bij Food Savers. Foodsavers is een landelijke Vlaamse organisatie die een complete lijn aanbieden van ophalen, sorteren, distribueren, verwerken en verdelen via sociale supermarkten en ontmoetingsplekken hebben opgebouwd in Vlaanderen.

Overzicht Voedselarmoede in Den Haag

Aantallen: overlevingsfase:

5500 + 20.000 mensen boven armoedegrens

Waar zit de voedselarmoede?

- Schaarste in voedselaanbod
Geen structurele toevoer
- Schaarste in samenstelling
Eenzijdig, geen voedselplan (gebaseerd op donaties)
- Mentale armoede
- Systeemfalen

Waar komt de voedselhulp vandaan?

- Donaties van bedrijven, supermarkten en telers
- Overschotten, voedselverspilling tegengaan

This bag is made from

100% recycled paper

Berries

Cherry, Honey & Rice Pudding

with Angel Strawberries

www.breadco.com

2. Hoe is de voedselhulp nu geregeld?

De focus van de voedselhulp ligt nu op noodhulp. Dit wordt gerealiseerd vanuit liefdadigheid: vaak (voorheen) kerkelijke instellingen, nieuwe buurtinitiatieven, doeners met een groot hart die het leed om zich heen niet kunnen aanzien en iets gaan regelen. Er zijn grote verschillen in de mate van institutionalisering van deze hulporganisaties/hulpgevers. Het betreft onder andere: Voedselpakketten (Voedselbank formeel en informeel), Ontbijttas en ontbijttas Plus, Soepbus, Voedselbankwinkel, Boodschappenkaarten, Aanschuifmaaltijden.

Op basis van de uitkomsten is een overzicht gemaakt van de situatie in Den Haag en zijn voorstellen voor verbetering verzameld.

Hier kwam aan het licht dat:

Voedselbanken, maar ook initiatieven als de Participatiekeuken kampen met schaarste in het aanbod en soms juist ook met overschotten die niet te behappen zijn. Dit zou deels ondervangen kunnen worden door meer in te zetten op de verwerking van overschotten en op structurele aanvoer van producenten. Door de afhankelijkheid van voedselverspilling als kanaal voor voedselpakketten is er geen structurele toevoer.

Met name voor de daklozen en verslaafden geldt dat er schaarste is in de samenstelling van het voedsel. Er is geen voedselplan gericht op de nutriënten die deze specifieke doelgroepen nodig hebben en over het algemeen geldt dat de voedselhulp eenzijdig is. Ook is er geen voedselzekerheid voor hen omdat de afstemming van de verschillende middelen op de Koekamp niet optimaal is.

Er zijn veel meer initiatieven in de stad gericht op het helpen van arme mensen met voedsel. Bijvoorbeeld: Vers en Vrij (koelkastjes met maaltijden), Lokale initiatieven en buurthuizen met mogelijkheden om mee te eten, bv. Lichtpuntjes Mariahoeve, het Vadercentrum in Laak, Welzijnswerk in wijken en van kerken, bv. het Wereldhuis en Bij Betje. We hebben deze partijen niet verder geïnventariseerd omdat het mechanisme en algemene beeld zich in deze groep geïnterviewden al begon af te tekenen en er vaak hetzelfde werd gezegd over de structurele oplossingsrichtingen.

3. Nadere toelichting op enkele vormen van voedselhulp

3.1 Ontbijttassen

Er zijn meerdere vormen waarin ontbijttassen worden georganiseerd voor gezinnen die dat nodig hebben, foto hieronder laat het Rode Kruis zien.

De insteek voor de verschillende initiatieven van ontbijttassen verschillen:

- In Moerwijk wordt het gesponsord door de lokale Jumbo, er is geen zeggenschap over de inhoud.
- Bij het Rode Kruis worden de tassen ingekocht voor 10 euro en kan wel de inhoud gekozen worden.
- Er is ook een ontbijttas Plus (Julianaplaza en Quiet en Basisschool “onze Wereld”, hier ligt de focus op bewustwording, ‘ontbijtles’ voor kinderen en ouders over gezondheid en voeding en het organiseren van het ontbijt thuis. Bij mensen in armoede is de stress en het onvermogen om het leven georganiseerd te krijgen vaak zo groot, dat een deel van de kinderen zonder ontbijt niet komt door gebrek aan geld maar gebrek aan organisatievermogen.

De ontbijttassen richten zich op gezinnen met kinderen, omdat een deel van de kinderen anders zonder ontbijt en/of lunch in de klas zit. Er gaan ook stemmen op om schoolontbijt en schoollunches te verzorgen. Daar wordt verschillend over gedacht. Men vindt over het algemeen dat ontbijten thuis hoort en dat ontbijten op school de druk op docenten verder verhoogt en wellicht van de lestijd af gaat.

Schoollunches geldt hetzelfde voor de druk op docenten, maar is men positiever over het volgende: het biedt meer gelegenheid tot gezond eten voor alle kinderen, het is iets makkelijker te organiseren want de meeste kinderen blijven toch al op school en er zijn elders in het land al goede ervaringen mee.

Bestaande initiatieven (niet limitatief)

Weggeefkiosk bij PK

Community koken

Aanschuifafels

Aanschuifafel thuis

Voedselbankwinkel: 2 dagen extra verkoop voor de mensen die niet onder de voedselbank vallen

Vers en vrij koelkastjes met maaltijden

3.2 Soepbus

Op het Malieveld staat meerdere dagen per week de Soepbus voor daklozen. Hier zijn veel losse initiatieven, maar nog geen echte synergie: er is veel aanbod op één tijdstip 19.00 op Koekamp, terwijl er bijvoorbeeld op zondag niks georganiseerd is.

- Op vrijdag deelt het stadsklooster/straatpastoraat eten uit.
- Uit Katwijk komen 2 kerken eten brengen bij Koekamp.
- Soepbus, die ook brood uitdeelt voor volgende morgen.
- Overig: Indiase gemeenschap (weet niet waar die zit).

Mensen op straat krijgen eenzijdige voeding. Er is wel aanbod maar toch zijn ze ondervoed en vallen ze af. Dit komt o.a. door verslavingen van alcohol, wiet en andere drugs. Hierdoor heeft het lichaam andere behoeftes gekregen en/of ontstaat geen hongergevoel. Zoals bij wiet en speed heeft het lichaam meer suikers/koolhydraten nodig. Ook de sterke pijnstiller Methadon vraagt veel van het lichaam, je hebt hierdoor ook andere behoeftes aan voedingsmiddelen. Deze doelgroep zou geholpen worden door meer te eten en anders te eten, ook vooral gericht op medicatie en drugsgebruik.

Oplossingsrichting:

- Vaak krijgen terminale mensen Nutrilon-voeding met de juiste voedingswaarde voor deze doelgroep. Als deze overlijden blijven er veel flesjes over, die nu vaak weggegooid worden. In plaats van ze weg te gooien zouden ze kunnen worden ingezameld om daklozen extra te voeden.
- Er zou overlegd kunnen worden met degenen die koken voor de Soepbus (o.a. de participatiekeuken) om de voedingswaarde aan te passen aan de behoeften van deze doelgroep.

De arbeidsmigranten onder deze groep hebben geen perspectief, ze kunnen vaak niet meer aan het werk komen en hebben ook geen geld en sociaal netwerk om terug te gaan naar hun familie.

Oplossingsrichting:

- Neo heeft een experiment gedaan en een aantal van dit soort mensen wél kunnen helpen om weer naar hun sociale kring uit eigen land terug te keren o.a. door simpelweg de terugreis te betalen en te regelen.
- Deze groep zou gebaat zijn bij structurele voeding over de dag heen, zoals een Ontbijt bus. Als ze goed gevoed worden kunnen ze aansterken en daarna mogelijk weer als arbeidsmigrant werken.
- Daarnaast helpt een ochtend moment mogelijk ze op tijd te verwijzen naar het daklozenloket die om 13.00 uur sluit.

De situatie op het Malieveld is nogal bizar: er staan dixies voor de kanoverhuur en voor de bouwplaats, maar de daklozen moeten hun behoefte in de bosjes doen. De gemeente lijkt geen hulp te willen bieden in het organiseren van de locatie en eventuele faciliteiten, want met actie en/of subsidie voor deze groep erken je het probleem en de politieke opinie is dat je hiermee de aanwezigheid legitimeert van ongedocumenteerden.

3.3 Voedselbankwinkel

Om mensen zelf te laten kiezen welke producten ze graag ontvangen wordt er op steeds meer plaatsen een Voedselbank-winkel ingericht. Net als bij de voedselbankkratten kunnen mensen met een zeer laag (genormeerd) inkomen hier voedsel ophalen. De aanvoer van voedsel komt van: overschotten bij boeren of winkels/distributiecentra, donaties, inkoop door de Voedselbank.

3.4 Boodschappenkaart

In Den Haag loopt sinds 2 jaar een programma voor het uitreiken van boodschappenkaarten via partnerorganisaties (Wereldhuis en Bij Betje) in de stad. De boodschappenkaarten worden wekelijks uitgereikt en zijn te besteden bij Albert Heijn. Hiermee worden ongeveer 150 cliënten van partnerorganisaties ondersteund die niet naar de Voedselbank mogen/kunnen of hier nog niet terecht zijn gekomen om allerlei

redenen. Voordeel hiervan is dat mensen zonder opvallend verschil ten opzichte van hun medemens en met eigen keuze boodschappen kunnen doen.

Uit gesprekken met de supermarkten bleek dat er een risico zit in de huidige opzet van de Voedselbanken en aanverwante charitatieve initiatieven: De supermarkten zijn met slimme beprijzing hun verspilling aan het terugdringen. Ze geven aan dat ze dit in enkele jaren naar 0 terug kunnen brengen. Tegelijkertijd hebben meerdere supermarkten geëxperimenteerd met boodschappenkaarten. Hier gaan ze nu via verschillende routes over in gesprek met gemeenten voor de financiering. De kaarten zijn een mooi initiatief omdat het minder stigmatiseert, je doet net als anderen je boodschappen in een gewone winkel. Er zijn wel vragen te stellen over de mooie doelen van de supermarkten. Het is natuurlijk mooi als er minder verspilling is. Tegelijkertijd levert dit de supermarkten extra geld op. Dit geld zou naast een deel van de grote winsten die ze toch al maken ook op de boodschappenkaarten gezet kunnen worden, zonder extra publieke financiering. Bovendien zouden vragen gesteld kunnen worden bij het beheer van de data van deze klantenkaarten, die hen voorziet van informatie over mensen in zeer kwetsbare posities.

3.5 Verwerkingskeukens

Voedselbanken en particuliere voedselbanken of voedselverwerkers zoals de Participatiekeuken geven aan dat er te weinig zicht is op overschotten van voedsel en er is vaak geen transport om de overschotten te verdelen over verschillende steden of wijken. Ook de verwerkingscapaciteit ontbreekt.

In Rotterdam en Amsterdam zijn hier bijvoorbeeld 'gaarkeukens': grote keukens waar voedsel wordt verwerkt tot eten dat naar de opvang gaat. Dat zou in Den Haag ook kunnen/moeten – vraag is welke locatie hiervoor ingericht zou kunnen worden.

Ook zijn er steden met 'Stadshubs' waar overschotten (in koelkasten) bewaard kunnen worden en herverdeeld. In Oostende (Vlaanderen) hebben Foodsavers een ingenieus model ontwikkeld in samenwerking met de gemeente en de supermarkten om voedsel te herverdelen en te koken van resten.

Oplossingsrichting:

- ▶ Stedelijke hubs a la Foodsavers Oostende die in grote getalen voedsel kunnen opvangen en dit verdelen naar de rest van de stad.
- ▶ De resten die niet verdeeld kunnen worden omzetten naar eten voor de mensen die het nodig hebben, bijv d.m.v verwerkingskeuken.
- ▶ Een pastafabriek (en dergelijke) die al vooraf een deel structureel produceren voor voedselbanken e.d. kan opzetten vanuit een gulle ondernemer of vanuit de gemeentepolitiek worden georganiseerd.
- ▶ Telers extra laten telen, dus bewust bijtelen voor de voedselbank. Potentie ligt ook in het Westland, hier worden veel groentes vernietigd bij de 'voorontwikkelig van groenten'. Deze zijn niet voor de verkoop maar prima te eten. Eventueel kan de Voedselbank hier ook voor betalen.

4. Voedselarmoede is een systeemvraagstuk

Voedsel-armoede is geen losstaand vraagstuk. Het is deel van een negatieve spiraal waar een deel van onze medemensen in terecht komt. Dit is geen persoonlijk falen, maar meestal een opstapeling van factoren met gedeeltelijk botte pech. Ervaringsdeskundigen vertellen hoe de schaamte en stigmatisering mensonterend kunnen zijn, niemand wil in de rij staan bij de Voedselbank. Ook is duidelijk dat het papierwerk en regelwerk om je leven weer op orde te krijgen vaak meer is dan mensen aan kunnen in een situatie van toch al hoge mentale stress. De goedbedoelde liefdadigheid maakt mensen tot slachtoffer en afhankelijk, waardoor het al aangetaste gevoel van zelfwaardering nog verder zakt.

Meerdere van de geïnterviewden noemt de 'mentale' armoede groter dan de financiële armoede. Als je alleen komt te staan met je armoede en je schaamte daarover dan wordt je langzamerhand een 'nummer'. Vaak neemt het 'doe-vermogen' af, mensen komen er niet meer zelf uit. Om eruit te komen is contact van mens tot mens nodig, mensen in je omgeving die je niet alleen helpen, maar ook je als gelijkwaardige medemens zien en je het vertrouwen geven dat je er weer uit kan komen op eigen kracht. Die je met sociale context en echte omarming helpen om weer in je kracht te komen. Je dingen te doen geven of laten beleven waardoor je weer lol krijgt en je eigenwaarde kan herstellen doordat je weet dat je wat kan en weet dat je er wèl bij hoort. Tim S'Jongers (Directeur van de Wiarda Beckman stichting) heeft inmiddels echter wel héél duidelijk gemaakt dat het hierbij gaat om een systeemvraagstuk en dat het geen kwestie is van individuele hulp en bekrachtiging alleen. Hij duidt bijvoorbeeld aan dat aan schuldenproblematiek een hele business kleeft (er wordt meer uitgegeven aan het innen van schulden, dan de hoogte van de schulden zelf bedraagt). Het papierwerk dat behoort bij gewone burgerrechten voor onze bestaanszekerheid is zo op argwaan en controle gericht dat je er moedeloos van wordt zoals de toeslagenaffaire o.a. heeft laten zien.

Dieper in het systeem kijkend zien we dat de economie die we hebben gecreëerd een economie van schaarste is: zelfs mensen die genoeg geld hebben om een volwaardig leven te leiden voelen zich vaak tekort gedaan. De excessen van de zeer rijken en de verering van hen als succesvolle helden in het leven maken een verlangen los naar meer-meer-meer. De financiële mechanismen die op onze samenleving inwerken maken

dat degenen die onderaan de piramide bungelen steeds verder in de schaarste en armoede komen. Kijk maar eens naar [deze video](#):

Het mechanisme van schaarste knaagt aan een samenleving, het ondermijnt de saamhorigheid en collectieve wil en mogelijkheden om de baten van onze welvaart te delen. De focus op consumeren maakt ons ook arm als we eigenlijk rijk zijn: het is nooit genoeg, want er is een eindeloze behoefte gecreëerd. We vergelijken ons met anderen op basis van deze schaarste en uiterlijkheden. Dirck Slabbekoorn (Filiaalmanager van de Jumbo in Rotterdam) vertelde dat zijn medewerkers soms ook in de financiële stress zitten, terwijl ze op zich ruim boven de armoedegrens zitten. Hij geeft daarom budgetteringslessen op zijn filiaal, kijken naar je inkomsten en uitgaven en leren nadenken over waar je je geld echt aan uit wilt geven is soms ook een deel van de oplossing.

(Voedsel)armoede oplossen vraagt derhalve een korte termijn doe-aanpak gecombineerd met een visie op de lange termijn en een aanpak die dit versterkt.

(Voedsel)armoede is:

Een negatieve spiraal

**Mentale
Stress**

Zelfwaardering

**Liefdadigheid
& slachtofferrol**

Eenzaamheid

**Schaamte &
stigmatisering**

**Mentale
armoede VS.
financiële
armoede**

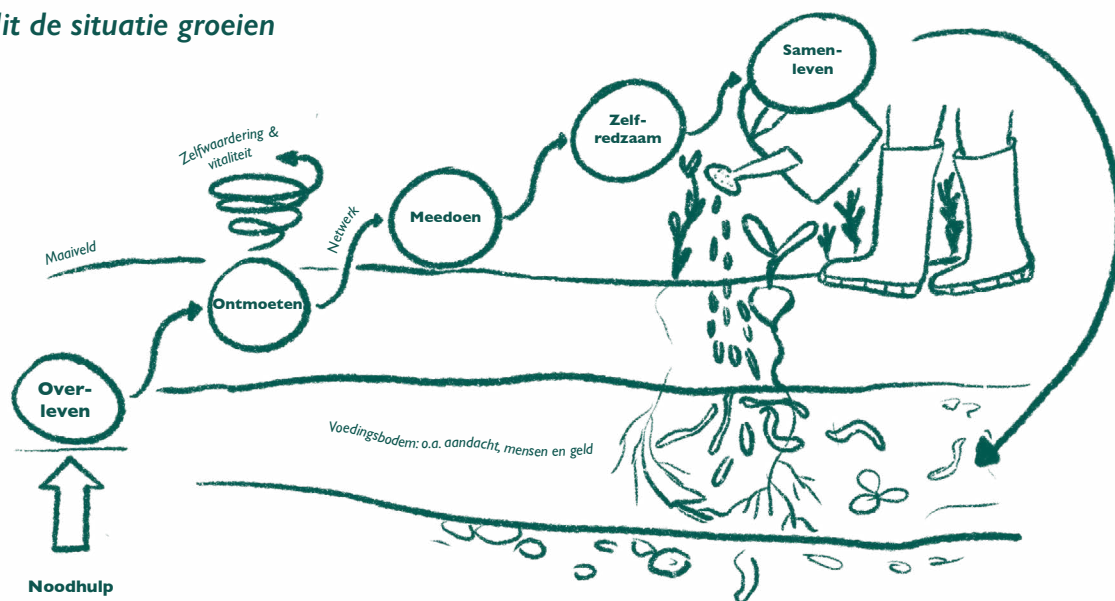
**Voedsel met
suiker, vet &
zout is
goedkoop**

**Woonomgeving
met hoog
fastfoodaanbod**

5. Een oplossingsrichting voor de lange termijn: Samen werken aan de positieve spiraal

De geïnterviewden waren het erover eens dat het nodig is om niet alleen in te zetten op de noodhulp. Dat is waar de blik zich als eerste op richt, wat nodig is om mensen te helpen in hun overleven. Maar.... De focus zou daar niet moeten blijven, er moet ook samen gewerkt worden aan oplossingen voor de langere termijn: manieren om mensen weer boven het maaiveld te krijgen. De gesprekken leverden samen dit model voor verbetering op. Op 25 mei en in andere bijeenkomsten is dit model getoetst het werd breed onderschreven door geïnterviewden, ervaringsdeskundigen, landelijk netwerk SFYN, Voedsel Anders, FoodSavers Oostende.

Uit de situatie groeien

5.1 Van overleven naar ontmoeten

Als we de momenten waarop noodhulp wordt gegeven meer zouden benutten als moment voor een ontmoeting van mens tot mens, dan zou de voedselhulp die er nu is niet alleen een doel zijn maar ook een middel. Er zijn al vele voorbeelden van dit soort plekken in Den Haag: de informelere voedselhelpplekken bieden iets dergelijks: het Vadercentrum in Laak, de participatiekeuken, het familiecentrum van Lichtpuntjes, de huiskamer in Moerwijk enz. zijn plekken waar je als mens wordt behandeld.

Voedsel kan op meerdere manieren een middel voor ontmoeting zijn:

- ▶ De (voedselbank)kratjes en tassen met voedsel.
- ▶ Een maaltijd waar je aan kan schuiven.
- ▶ Een moestuin/buurtuin waar je zonder drempels en vrijblijvend anderen ontmoet.

Randvoorwaarden hiervoor zijn:

- ▶ Het is belangrijk dat de locatie open is, toegankelijk, laagdrempelig, niet stigmatiserend. De plek moet uitnodigend zijn en je hoeft je niet te schamen dat je daar bent, je gaat er voor je plezier naartoe zoals de buurtkroeg. Creëer dus een welkome plek voor ieder mens met weinig luxe (dat stoot af).
- ▶ Voedsel of iets anders dat je weggeeft is hier (één van) de aanleiding(en) voor een omarming, een gesprek. Hier wordt je gezien als volwaardig mens en er is tijd voor een gesprek waaruit echte ontmoeting ontstaat: een gesprek van mens tot mens. Het is dus niet een éénmalig contact of een steeds wisselende medewerker van een instituut, maar langer contact zodat er vertrouwen ontstaat. Als mensen je langzamerhand kennen, weten wie je kinderen zijn en waar je woont, dan ontstaat verbinding.
- ▶ Daarnaast loont het om een breed programma aan te bieden – activiteiten die passen bij de mensen die er komen: taal-conversatielessen, tuinieren, een weggeefwinkel, fietsen repareren, een cursus goedkoop koken, enz. D.m.v. cursussen kan je inspelen op het mentale armoede probleem, door deel te nemen gaan mensen iets doen en krijgen ze zelfwaardering en een eigen netwerk.

5.2 Van ontmoeten naar meedoen

Vanuit het ontstane contact kan je verder bouwen, je kent iemand en nodigt hem/haar uit om mee te doen. Zo nodigt Ben mensen die bij de aanschuif tafel komen uit om mee te helpen koken, nodigt Bilal mensen uit voor cursussen en activiteiten die bij hen passen enz. Meedoen helpt om mensen even uit de situatie te halen. Door mee te doen ontstaat er een positieve spiraal waarin mensen hun vitaliteit en zelfwaardering groeit. Hier geldt het oude verhaal over de hengel. Geef de mensen geen vis, geef de mensen geen hengel, maar leer ze een hengel te maken.

Er zijn nog tal van plaatsen en momenten waarop wel noodhulp wordt verleend, maar hier geen persoonlijke ontmoeting of meedoen uit groeit. Hier zijn de meningen over verdeeld. De informele initiatiefnemers en het Vadercentrum vinden de gewone welzijnswerkers en charitas te professioneel-afstandelijk.

Aan de andere kant is er bij de welzijnsorganisaties en hulporganisaties misschien meer behoefte aan contact dan initiatiefnemers nu denken. Het Rode Kruis wil bijvoorbeeld graag informele voedselpunten steunen om de mensen verder te kunnen helpen, bijvoorbeeld door aanwezig te zijn bij uitdeelpunten van ontbijttassen.

Hier liggen kansen en spanningen: het geldt dat nu naar de geïnstitutionaliseerde welzijnsorganisaties gaat wordt door de informelere, vrijere en soms creatievere initiatievenprofessionals ter discussie gesteld. Zij hebben geen toegang tot deze welzijns-middelen maar vinden dat ze het beter doen dan de professionals, sommigen stellen zelfs voor het welzijnswerk meer in concurrentie aan te bieden op basis van gehaalde resultaten. Vanuit Ons Eten geloven we meer in samenwerking en goed kijken naar de bijdrage die verschillende rollen leveren aan een gemeenschappelijk doel. Wellicht dat de gemeente hier een andere koers in zou kunnen zetten: gezamenlijke visies om uit de armoede te komen in die wijk en eerlijker erkennen van de praktische werkzaamheden/bijdragen van de verschillende organisaties. Het zou wel eens kunnen dat er met hetzelfde geld meer te bereiken is als het anders verdeeld wordt. Het kan ook zijn dat er de afgelopen 30 jaar zoveel is afgebroken in de sociale cohesie van de stad dat de institutionele welzijnsinstellingen en de nieuwe burgerinitiatieven beiden nodig zijn en dat je extra moet investeren om kosten verderop in de armoedeketen te vermijden. Let hierbij wel op: welzijn en armoede zijn echt een verdienmodel (zie Tim S'Jongers). Tuinieren in de buurttuin is naast samen koken of samen verwerken van voedsel in de verwerkingskeuken een goed recept om van ontmoeten te werken naar meedoen en verdere samenredzaamheid.

5.3 Werken aan structurele zelfredzaamheid & samenleven

Mensen onder het maaiveld moeten niet verder zakken, daarvoor is er noodhulp zoals de voedselbank. Echter, om die mensen boven het maaiveld te krijgen heb je een sociaal weefsel nodig in de wijk. Dat gaat verder dan één punt of één moment van contact, het gaat om het opbouwen van een gemeenschap, waarin voor iedereen plek is. Waar je vanzelfsprekend meedoet. Niet omdat een professional dat van je vraagt of je verplicht vrijwilligerswerk doet, maar omdat je met je graag met je medemensen mee wil doen.

Om van meedoen naar zelfredzaam te groeien is een wijkaanpak nodig:

- Meedoen en samen verdere stappen zetten vanuit de ontmoetings- en meedoeplekken helpt om van hieruit de gemeenschap verder op te bouwen. Voedsel is hierin een prachtig middel in: samen tuinieren, samen eten, samen voedsel verwerken of als voedselgemeenschap zelf voedsel inkopen en verbouwen zijn verbindende factoren van voedsel.
- De verschillende ontmoetingsplekken, organisaties en voedselinitiatieven zouden elkaar kunnen versterken door samen te werken op wijkniveau: een gezamenlijke visie te ontwikkelen op hoe deze wijk gevoed zou kunnen worden en wie daar welke rol in pakt. Daarbij is voedsel doel en middel: iedereen gezond en betaalbaar eten op het bord is het doel, maar het middel levert tevens een bijdrage aan sociale cohesie/participatie, verminderen eenzaamheid, klimaatadaptatie, gezondheid, vergroten van de biodiversiteit enz.
- Van alle binnentuinen moestuinen/buurttuinen/stadsosases maken.
- Eetbare planten en bomen planten in de stad zodat mensen gratis kunnen oogsten en kinderen zien hoe voedsel groeit.
- Voedsel als sociaal recht zien en als basisvoorziening voor gezonde bewoners.

Voedingsbodem voor de samenleving

Het opbouwen van een voedingsbodem voor de gemeenschap en het versterken van het netwerk in de wijken vraagt geld, aandacht en mensen die het samenwerken bevorderen. Enerzijds gaat het om de locaties en initiatieven die we deels al kennen, die hebben erkenning nodig en steun voor hun projecten. Wat nog toegevoegd kan worden is de samenwerking op wijkniveau. Voedsel kan ook tussen de initiatieven een verbindende schakel zijn. Door een gesprek over voedsel en samenredzaamheid in de wijk te voeren kan samenwerking op gang gebracht worden. Een experiment hiermee in Mariahoeve liet zien dat een gesprek over de gezamenlijke visie op de voedselvoorziening van de wijk zinnig is, hieruit ontstaat meer samenwerking. Dergelijke gesprekken zouden in alle wijken gevoerd kunnen worden, dit zou deel kunnen zijn van de verdere ontwikkeling van de Voedselstrategie van de gemeente.

Hiervoor is nodig:

- Het gevoel dat de stad van en voor de mensen is (eigenaarschap over je eigen wijk 'onze stad') en mogelijkheden om dat ook verder te ontwikkelen. Bijvoorbeeld door gebruik te maken van de gevel en de groenperkjies, de binnentuinen en soms delen te onttregelen: hier is gratis plukken mogelijk en groen nodig uit tot meer ontmoeten, meedoen enz.
- Meer StadsOases die kunnen fungeren als 'Groen buurthuis'. Dit soort plekken zijn de openbare groene plekken waar je zo naar binnen loopt: een voedende plek zonder drempels. De Spinozahof is hiervan het meest volwassen voorbeeld, dat verder aan satellieten in de stad kan bijdragen. Ook kan op zo'n plek nog meer samengewerkt worden met de instanties uit de wijk.

Op een StadsOase of Groen buurthuis is een combinatie van functies rond voedsel te vinden;

- Er is voedsel te kweken en te plukken, dit is deel van het ontmoeten en de zelfredzaamheid.
- Er wordt gestuurd op wat wel kan en op wat leuk is, je groeit al doende in samenwerkingen en netwerk.
- Er wordt regelmatig samen gegeten in de vorm van een aanschuiftafel.
- Er is de mogelijkheid om samen goedkoop eten in te kopen als gemeenschap (combi met lekkernassuh afhaalpunt of vergelijkbare voedselgemeenschap).
- Er zijn andere activiteiten zoals taallessen, de mogelijkheid voor hulp bij invullen van formulieren, directe hulp aan elkaar etc.

Naast het voorbeeld van de StadsOases/Groene buurthuizen in Den Haag zijn er ook andere voorbeelden waarbij voedsel een middel en een doel is. Voedsel telen voor de Voedselbank is er één van. In Den Haag zijn geen grote stadslandbouwlocaties die voor de Voedselbank telen, op andere plaatsen in het land werkt dit wel, sommige steden hebben een stadsakker of een voedseltuin.

Verschillende zorgboerderijen telen speciaal voor de voedselbank in 'voedseltuinen'. Dit levert niet alleen gezond voedsel op voor mensen met weinig geld, ook ervaren deelnemers dit als extra betekenisvol werk. Dubbele meerwaarde dus. Naast zorgboeren zijn er ook veel anderssoortige voedseltuinen, puur gerund door vrijwilligers. Ook zijn er diverse volkstuinverenigingen die op speciale percelen telen voor de Voedselbank. Federatie Landbouw en zorg, Stichting Doen, Fondsenbeheer Landbouw en Zorg onderzochten samen in een tweejarig project de succes- en faalfactoren voor voedseltuinen en wat er nodig is om ze (duurzaam) te ontwikkelen.

Een Voedseltuin levert tevens functies vergelijkbaar met een Groen Buurthuis, maar dan meer op de voedselproductie gericht.

MEALPREP CAFE

IEDERE MAANDAG OCHTEND
SAMEN EEN WEEK MENU KOKEN

5 AVOND MAALTIJDEN
VOOR 5 PERSONEN
= 25 PORTIES ETEN
PER WEEK VOOR: **€15**

SAMEN KOKEN MET VERSCHILLENDE KOKS:

RITA OMOLO	MAHER AL SABBAGH	ESTHER MATZE	ABDEL LATEEF	PERRY DE MAN
------------	------------------	--------------	--------------	--------------

+ ADVIES OVER
GEZONDHEID EN
VOEDING:

MUBERRA ERDAL

10 MEI T/M 24 JULI
HILLEVLIE 90
ROTTERDAM

€8,-
groot bord

€3,-
klein bord

€5,-
middel bord

Volkskantine

Ook speciale vormen van samen koken of pakketten met thuisbegeleiding kunnen interessant zijn om verder te ontwikkelen. In Rotterdam is onlangs een [Mealprep Cafe](#) geopend in de Volkskantine Rotterdam. In een programma van twaalf weken, kunnen Rotterdamse ouders kennismaken met het koksvak onder professionele begeleiding. Bijkomende voordelen zijn: bewustwording over betaalbaar gezond voedsel, sociaal netwerk en leren koken met verse ingrediënten.

Lekker Haags is een initiatief in ontwikkeling in Moerwijk, een Hello-fresh" achtig pakket dat je bestelt waarbij de prijs wordt gebaseerd op je postcode, in rijke wijken betaal je dus veel meer dan in arme wijken en zo organiseer je dan herverdeling in de stad.

Een test in Almere liet zien dat een **Volkskantine** een manier is om arme mensen zonder stigma en betutteling gezond te laten eten. Een snackbarconcept maar dan met gezond voedsel (zonder dit te communiceren) bleek een goede manier om mensen te verleiden om een gezonde maaltijd te nuttigen voor hetzelfde geld als een snackarmaaltijd.

Lekkernassûh is een gemeenschap van mensen die zelf voedsel inkopen bij boeren uit de buurt, binnen deze gemeenschap kunnen mensen door mee te doen hun tijd omzetten in een wekelijks groentepakket. Er kunnen nog veel meer voedselgemeenschappen ontwikkeld worden op basis van de aanpak van lekkernassûh. Een bestaande gemeenschap kan zich aansluiten en een eigen afhaalpunt openen zodat elke wijk toegang heeft tot betaalbaar gezond voedsel.

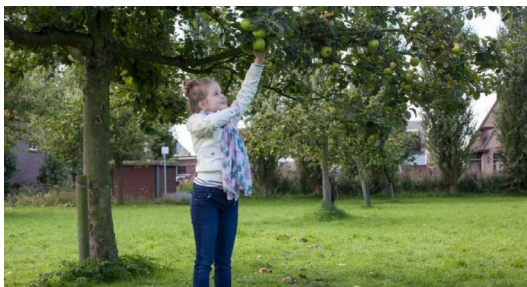
Ook in andere steden en gemeenten wordt geëxperimenteerd met het opbouwen van voedselgemeenschappen. **De Voedselwerkplaats** ondersteunt dit bijvoorbeeld in Deventer: mensen bestellen samen direct bij boeren en bij de groothandel en krijgen op die manier invloed op wat ze eten en voor welke prijs.

Eetbaar groen - voedselsoevereiniteit

Er wordt nog steeds veel groenten gestolen uit moestuinen, dat geeft aan hoeveel schaarste er is: de stad is hongerig. Als je overal zou kunnen plukken zou dit zichzelf oplossen en ontstaat er meer vertrouwen. Je weet dan dat er genoeg is. Ook voor jou. Zolang er genoeg voedsel is wordt er prima gedeeld.

Het lijkt zo gewoon: voedsel kopen in de supermarkt, maar als je er over nadenkt dan zijn er ook andere mogelijkheden: voedsel kan immers op heel veel plaatsen groeien. Het planten en beheren van eetbaar groen is niet alleen een mooie manier om mensen te betrekken bij hun wijk en om ontmoeting te creëren, het is ook een manier om mensen te bevrijden van de ratrace. Voor mensen in armoede kan juist het zelf plukken de ruimte bieden om te weten dat er in je basisbehoeften wordt voorzien.

Op steeds meer plaatsen gaan stemmen op om heel anders naar voedselsystemen te kijken. Die vraagtekens stellen bij het zien van voedsel als commodity en eters als consumenten. De grote transities hebben allemaal hun relatie met voedsel en staan niet los van armoede. Voedselsoevereiniteit betekent zelfbeschikking en zeggenschap

over je voedsel. Aangezien voedsel de bron van ons bestaan is en een gezond en gelukkig leven gezien wordt als een universeel mensenrecht zou je kunnen zeggen dat overheden lokaal, regionaal en (inter)nationaal de functie hebben om de mensen in hun gebied te voorzien van gezond en duurzaam voedsel. Eetbaar groen in onze steden is een klein begin van deze zelfbeschikking en het zien van voedsel als 'common good'.

6. Samen verder weven aan een voedingsbodem

Belangrijke conclusies zijn:

	Noodhulp is onvoldoende om voedselarmoede Den Haag uit te helpen en mensonterend.
	Er moet systematischer aan voedsel gewerkt worden voor de lange termijn;
	Voedsel is een mensenrecht – maak voedsel daarom doel en middel om de stad gezonder en welvarender te maken (brede welvaart als kompas).
	Versterk de voedingsbodem wijk voor wijk met: ontmoeting, groene buurthuizen, voedselgemeenschappen en samen koken.
	Maak supermarkten en andere voedselvoorzieners socialer en deel van de wijkaanpak.
	Samenwerking op stads- en wijkniveau is een sleutelfactor voor verschillende thema's.
	Organiseer verwerking stadsbreed.
	Maak de openbare ruimte van ons allemaal en laat hier voedsel groeien.

Belangrijkste oplossingsrichtingen om deze lange termijn aanpak verder uit te werken:

- **Zet een breed project op samen met de bestaande partijen** (participatietafel, voedselbanken, wijkinitiatieven) om à la **Foodsavers** in Vlaanderen de organisatie van voedselverspilling en verwerking van overschotten systematischer aanpakken.

- Start samenwerking om de **omstandigheden op de Koekamp te verbeteren** en maak gezamenlijke afspraken over deze doelgroep en hun voedselvoorziening. Zie de realiteit onder ogen als gemeente en regel het gewoon goed. Leer van de aanpak in Moerwijk om arbeidsmigranten weer op de been te krijgen.

3. Bouw de voedingsbodem wijk voor wijk op

- **Zorg dat voedsel een belangrijke plek heeft in de wijkagenda** en neem voedsel als bestaansrecht en onderdeel van brede welvaart en gezondheid op in de Omgevingsplannen per wijk (omgevingsvisie met voedsel en gezondheid uitgangspunt voor ontwikkelen van de wijk). Zet voor het proces in op samenwerking op wijkniveau.
- **Werk aan een gezonde voedingsbodem voor elke wijk.**
- **Bijeenkomsten met bewoners, initiatieven, ondernemers** om te horen wat voor voedselsysteem deze wijk graag wil.
- **Voedselverbinders** die net als communitymanagers en energicoaches informatie verspreiden en verbindingen leggen rond voedsel in de wijk, gesprekken in wijk, wijkagenda en omgevingsvisie.
- Zorg voor **voldoende stadsoases**, groene buurthuizen, voedselgemeenschappen, volksskantines, mealprepcafés en zo mogelijk stadsboerderijen waar voedsel wordt verbouwd en ondersteun burgerinitiatieven die hier een eerste aanzet voor maken
- **Help bij het vinden en openstellen van ruimtes waar samen gekookt en gegeten kan worden**, veel buurthuizen en professionele keukens van instellingen (scholen, wijkcentra en bv. Leger des Heils) worden nu niet veel gebruikt. Deze zouden ter beschikking kunnen komen van mealprepcafés, aanschuiftafels en verwerkingslocaties kunnen zijn.
- **Organiseer het gesprek met experimenterende supermarkten en franchisehouders over de ontwikkeling van sociale(re) supermarkten.** Neem hierbij een voorbeeld aan de sociale supermarkten in Vlaanderen, de coöperatieve supermarkten in Nederland en Frankrijk, waaronder de Nieuwe Graanshuur. Belangrijk is om supermarkten te creëren waar alle mensen hun boodschappen kunnen doen, maar waar ook zeggenschap is van gemeente en bewoners over wat er verkocht wordt en hoeveel er verdiend wordt aan kwetsbare groepen, hoe we gestuurd worden met marketing. Spreek ondernemers aan op hun bijdrage aan brede welvaart in de wijk, hun rol als ontmoetingspunt en het recht op goed voedsel voor iedereen.

4. Ieder vanuit zijn eigen verantwoordelijkheid

- **Gemeente:** pak je rol op armoede breder op en maak de verbinding van noodhulp naar structurele opbouw van samenleving/brede welvaart en benut de rol van voedsel om dit te doen. Betaal coördinatie van verwerkingscentra, beheerders ontmoetingsplekken en communitybuilders rond voedsel in wijken. Maak ruimte voor eigenaarschap in de stad. Neem voedsel op als belangrijke schakel/middel voor het halen van de doelen in de Omgevingsvisie (gezond, duurzaam, sociaal)
- **Fonds 1818:** investeer in opstartkosten van bovenstaande projecten en samenwerkingen, zowel op stadsniveau als op wijkniveau. Stel procesgeld beschikbaar voor deze samenwerkingen zodat bijeenkomsten, communicatie en de tijd die aan samenwerking wordt besteed ook vergoed wordt.
- **Initiatieven/ondernemers:** heb de moed en investeer óók tijd om je te verenigen in plaats van allemaal proberen de enige/grootste/belangrijkste te worden. Doe dat op wijkniveau en op stadsniveau. Maak partnerschappen om bovenstaande projecten op te pakken en doe een gezamenlijk voorstel aan gemeente en Fonds 1818.
- **Vereniging Ons Eten** – wil graag als vereniging de plek zijn waar deze samenwerking ontstaat en kennis ontsloten wordt voor anderen. Wij willen niet al deze projecten trekken, alleen graag zorgen dat de samenwerking ontstaat en een voedingsbodem zijn die de verdere samenwerking versterkt.
- **Voedselraad** – wil graag de verschillende stemmen uit de stad goed vertegenwoordigen en zal daarom expertise uit de stad in verschillende themagroepen bijeen brengen en vertegenwoordiging van wijken/verschillende gemeenschappen bevorderen.

Opgesteld door de Haagse Voedselraad

Contactpersonen:

Liane Lankreijer | email: liane.lankreijer@gmail.com |

mobiel: +31 6 23 42 70 57

De Haagse Voedselraad is een initiatief van de vereniging Ons Eten Den Haag en is opgericht als onafhankelijke spreekbuis van bewoners, initiatieven en ondernemers uit Den Haag over gezond, eerlijk en duurzaam voedsel. De kern van de Voedselraad wordt gevormd door ongeveer vijftwintig experts op het gebied van voedsel, voedselsystemen, natuur, duurzame economie, educatie, gezondheidszorg en stedelijke ontwikkeling. Allen zijn diepgeworteld in de stad en adviseren met hun kennis over verschillende delen van het voedselsysteem het gemeentebestuur gevraagd en ongevraagd bij het opzetten van een gezond en duurzaam voedselbeleid.

Zo vormt de raad een richtingwijzer voor de gemeente in strategie en beleid in de transitie naar een gezond en duurzaam voedselsysteem.

Dit onderzoek naar Voedselarmoede in Den Haag is uitgevoerd door de Haagse Voedselraad en is een verdieping op het thema Participatie en Democratie: de Sociale Functie van Voedsel. Een van de vier thema's benoemd in de discussiepaper: "Eerste aanzet tot een Haagse Integrale Voedselvisie", opgesteld door de Haagse Voedselraad d.d. 15 maart 2023. Klik [hier](#) om het rapport te lezen of scan de QR-code:

Dit onderzoek is mogelijk gemaakt door een opdracht van:

**Fonds
1818**